

Foaia

pentru

Minte, Anima si Literatura.

№ 28.

Sambata 21. Iuliu

1862.

VII.

Spectatu oficiolatu comitatense in Gherla.

Este unu lucru in tóta tiér'a cunoscutu, ca dupa ce relatiunile intre Domnii pamentesci si intre fostii jobagi s'au desfiintiatu, aceste doua clase ale societatei nóstre, de astadi incolo voru debui se tréca prin deosebite graduri ale economiei, si fiesce carele va debui se pornésca din impregiurarile presente, déca voliesce a se sustiené in folosulu comunu alu patriei si alu tronului. Inse legea, care a desfiintiatu necsulu intre clas'a fostiloru domni pamentesci, si intre aceea a fostiloru jobagi, nu au dispusu si nu s'au ingrigitu despre acea, ca fostulu jobagiu cumu sesi intocmésca economi'a s'a separata asia, cá din pucinélulu pamentu catu l'au capatatu se fia in stare a se nutri pre sine cu familia cu totu, si a porta si spesele, cari din di ce merge sue, si voru sui atatu pentru contribuirile publice, catu si pentru tributintiele casei suale celea private. — Legislatorulu nu a dispusu si nu a avutu tempu se dispuna in interesulu culturei poporului, asia, catu acesta se se invetie, si se se crésca spre a se poté aplica si la alte ramuri de casitigu, candu economi'a rurale numai póte servi in destula mesura la sustienerea lui.

Acést'a impregiurare in privintia sociale de cea mai mare insemnetate a adusu cu sine, cá cei mai escepti dintre poporu se se sfatuésca mai adeseori despre cultur'a poporului, cá nu cumva crescundu si generatiunile viitóre in nescintia si orb'a trecutului, de odata se se védia, ca clas'a cea mai numerósa a societatei a ajunsu in fatal'a positiune de a nu se poté hrani cu pamentulu capatatu, si deodata a nu sesi procure pane'a de tóte dilele, fara alte carari legiuite si pentru societate folositorie, pentru nemine stricatorie.

Acésta positiune fatala pauperismulu, proletarismulu, ori cumu iamu dice la seraci'a acésta materiala si spirituale in tóta goletatea s'a, de multu a datu grigia celoru mai adencu cugetatori; credemu ca este si debue se fia obiectulu meditatiei la toti barbati de statu; ca-ci temeli'a societatei morale, si dreptulu, averea posesoriloru si tót'a ordinea publica este prin dens'a amenintiata.

Dara geniulu celu bunu face pe omu se provéda inainte primesdi'a, pentru cá se o póta incungiuará. Astfelu poporulu prin comunele subscrise descéptatu de batrenii si de intieptii sei, a venitu la convingere; ca nu este pécatu, ci virtute politica a ajuta societatea pe cale privata acolo, unde ea este amenintiata, si cu mediulócele publice nu póte in destulu se se asecurédia. A ajunsu la convingere acestu poporu de sorte multu prigonitu, inse lauda Domnului prin patiani'a s'a elu vedemu mai bine invetiatu si convinsu, cumca elu insusi cu man'a s'a debue se pregátésca generatiunea cea tenera la unu traiu si economia de casa, la o prefacere, si la o incordare a puteriloru in tóte acele intreprinderi, cari dau venituri, si inbunatatescu sórtea celoru mai seraci, se o intaresca si crésca cu credintia catra Dumnedieu si in respectulu catra moralitatea institutiuniloru sociale, a familiei si a proprietatei.

Scopulu acestui firescu lucru numai prin scoli si instructiune acomodata cerintieloru si impregiurariloru va poté se se ajunga. Poporulu din comitatulu Dobocei si anume poporulu romanu este resolutu, ori si cu ce pretiu, ori jertfe, de a redica institute de invetiamentu, pentru crescerea teneretului sen, in directiunea mai susu atinsa. Comunele subscrise au si facutu inceputu, incheiendu statornicu si nestramutaveru pentru tóte tempurile invoieirea fundamentale sub :

Acésta invoire intemeiedia din mediulócele proprie private ale fundatoriloru o scóla centrale, si dupa impregiurari si reala, cu scopulu in dechiaratiunile fundatoriloru sub 2 acuse destulu de chiaru espresu, adeca: cá tenerii se capete o astfeliu de instructiune, cá aceia, carii voru esi din dens'a se póta urma invetiaturile mai inalte la unu gimnasiu, ori de nu ar' avea volia seau mediulóce de a frecuentá mai incolo, se póta macaru trai cu succesu din maiestrie, din negutiatoria, seau si din o economía rurale, dara mai rationalu purtata.

In invoirea acésta a fundatoriloru din comunele subscrise sub litera A, dela punctulu 1, pana la punctulu alu 8-lea inclusive, este oferitu atata fundu in bani si alte prestatiuni materiale, catu nu pote se remana, neci cea mai mica indoiéla, ca acela este destoinicu spre ajungerea scopului prefiptu, mai incolo sub liter'a B, dela punctulu 9, pana la punctulu 21 inclusive, este ingrigitu, cá fundulu acesta si prestatiunile oferite se se administredie atata de regulatu, catu pe de o parte se se ajunga scopulu catu mai usioru, si siguru, éra pre de alta parte se se impedece ori ce abusu, seau dilapidare a averei scolastice.

Este senatulu scolasticu in rubric'a acésta a invoirei asia compusu, si cu astfeliu de controla intocmitu, catu fundatorii in totu tempulu se aiba destula evidentia in tóte si preste tóte, se póta la tempulu seu pasi la mediulocu, candu s'aru ivi vreo nenduiéla, si se rehabilitedia invoirea fundamentale numai decatu in deplina vigorea s'a.

Adunarile reprezentantiloru fundatoriloru sunt asia decise, catu ele totudeauna se voru poté tiené fara scadere in economia, si fara cea mai mica grije pentru ordinea publica.

Sub liter'a C dela punctulu 22 pana la punctulu finale, au reinprospetatu fundatorii acelu dreptu de superinspectiune a guvernului politicu si besericescu, care si de sine debue se se intieléga in tóte staturile bine ordinate, inse pre de alta parte chiaru si in interesulu numiteloru gubernuri au socotitu fundatorii, ca este debuintia ca mediulocele loru private debue se se ocarmuesca nemedilocitu, neaternatu de catra densii.

Acestu adeveru e de lipsa ca se se puna si in pracsu, una pentru cá guberniile numite se se mai usiorredie de grigele ce altramente le póta in interesulu publicu, si alta pentru cá se se delaturedie ori ce jalusia seau frica despre acea, ca cu tóte se se

comande de susu, tóte se se deie sub curatoratu inonoranduse, ba calcanduse deadreptulu in picioare autonomi'a comuneloru si chiaru personalitatea acelora carii s'au otaritu la ceva intreprindere cu mediulocele loru private.

O astufeliu de calcare a drepturiloru private a cetatieniloru nu s'au potutu, si nu au fostu ertatu a se supune de catra acele auctoritati, a carora nesciintia per exceļensu scimu ca este chiaru apararea dreptului. Dreptu acea fundatorii au socotitu, ca lucra chiaru in interesu publicu, déca voru crutia gubernele memorate de nesce presupuneri pe catu de scandalóse, pe atatu de demoralisatorie pentru stimululu poporului la activitate, si din acestu punctu de vedere, precumu si din acea cauza, ca in totu tempulu se fia mangaiati, tienendu firuln intreprinderei loru necurmatu in mana, au statoritu, cá institutulu si alorlu propriu, se remana pentru totudeauna de sine statatoriu, fondulu lui se fia neaternatu si nemeştecatu, de orce alta avere si administrare straina, si ca tóta intreprinderea acésta se remana precumu este curatu pre terenulu dreptului privatu, scutitu de schimbarile politice, seau de alta influentie eterogene.

La parere se vede numai o esceptiune dela principiulu acesta, in impregiurarea, ca asociatiunei pentru cultur'a si literatur'a poporului romanu din Transilvania, isau concesu oresicare privigiere preste intreprinderea acésta, in adeveratu inse neci aici nu este neci o abatere dela principiulu pomenitu, pentru ca laudat'a asociatiune nu va poté intru nemica se scaimbe, ori se modifice invoirea presenta, si numai identitatea scopului au facutu pre fundatori, cá se roge pre aceiasi asociatiune ai sprigini in intreprinderea loru.

Aceiasi identitate a scopului ce are asociatiunea pomenita si intreprinderea presenta, au adusu pre fundatorii, si la acea, ca densii se ar' poté considera simpliciter ca afiliatii societatei pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu din Transilvania dara semtiulu conservarei proprie iau indeimnatu si la reserva ace'a, ca neci fondulu loru, neci institulu de invetiamentu, ce lau fundatu, neci odata se nu se confunde, cu desu pomenit'a asociatiune.

Aceste'a sunt ideile, cari au povetiuitu pre fundatori in intreprinderea loru, si dupa carii densii cugeta, ca voru ajunge mai curundu si mai siguru la limanulu doritu, se scape generatiunea viitórie si societatea de o crisa, care ar' isbuti negresitu, déca

tóte clasele societatei, nu ar' avé destula cultura si si avutie spirituale, cá sesi póta pre cale honesta si legiuita susutiené vietí'a si acoperi spesele cele urgente, nu se póte trage neci decatu la indoiéla, ca fundatorii au numeritu uniculu mediulocu de scapare, pentru ca cultur'a preste totu este, carea va guberná viitoriulu poporeloru si celu necultu va remanea mi-sielu, vá cadea pradá peccatului, si vá ruina si pre cei nesticati, déca poporulu nu sci scóte din pamentu atat'a hrana, catu i se cere spre susutienerea s'a, si nu au invetiátu a intrei, ba indieci valórea producte-loru prin maiestrii, au déca elu nu are conceptu des-pre comerciu, si asia nu scie, din care parte a lumei, pre care cale sesi procurezé celea trebuintióse, apoi intr'o tíera cá si a nóstra, unde nu sunt fabrici, lip-seseu capitaluri, si asia poporulu proletariu neci ocu-patiune din di in di nu si capata, debue negresitu se vina in desperare, se se plece ideiloru comunistiche, si se fia inamicu neinpacaveru tuturoru acelora, carii mai posedu anca ceva.

Poporulu din comitatulu Dobocei, si anume a comunitatiloru suscrise, este morale destulu de a despretiui astfelu de mediloce antisociale, elu a facutu initiativa de a potea subsista pre cale onesta si legiuita, si pentru acea au incheieatu invoierea presente, cá se ferésca si copii si urmasii sei de atari alunecari, si stare critica, sei vada ascurati in moralitate si inaintandu industri'a se sterpésca lenevirea isvorulu tuturoru peccatelor.

In invoierea fundamentale la inceputu, s'au dis-pusu si acea, cumu se se lucra planulu de inveti-amentu, cumu se se aléga locu unde se va cladi scól'a si cine se concurga la acestea; fundatorii, si anume reprezentantii lorú amesuratu invoierei fundamentale au si facutu intre sine otaririle conviintiósse si anume au suscrisu toti invoierea fundamentale, si s'au intaritu cu semnele lorú proprii precumu se vede au alesp senatulu scolasticu din membrii . . . . . si acestuia iau si datu obligatiunile inprumutului spre administrare in posesiune, au alesu cá comisari din partea s'a lenga senatulu scolasticu, si la comisiunea care va prelucra planulu de invetatiamentu pre . . . . . si acésta au facutu acuma intre inceputu mai cu séma pentru acea, ca lucrulu la incewutu e mai greu, ci reprezentantii se voru a-duna mai anevoie si mai tardiu, si pre comisarii alesi ei tienu vrednici si de increderea lorú, si de capaci-tate, cá se pótu ajuta senatulu scolasticu si comisi-

unea pentru planulu de invetiamentu cu svatulu si intrevenirea lorú.

Asia fiindu lucrulu invederatu, ca fundatorii in-stitutului acestuia de invetiamentu, pre lenga scopulu maretiu, si in tóta privintia salutariu, a implinitu si acelea conditioni tóte, cate se ceru, cá o asociatiune privata se póta cá atare subsista, fiindu cá ei au aretatu si oferitu unu fondu indestulitoriu, si fórté inbucuratoriú, a normatu chiaru si precise planulu, dupa care debue se se administredie tóta intreprin-derea lorú, oficiolatulú comitatului acestuia cu cea mai mare bucuria au primitu insinuarea despre acestu faptu maretiu, si se simte fericitu de a implini o dato-rintia fórté placuta, candu dupa cererea senatului a-lesu pre acest'a precumu se vede din . . . , la si recu-noscutu cá atare in functiunea s'a, asia noi conformu invoierei fundamentale aici asternute — ne luamu voia cu tóta increderea si umilinti'a a roga pre escelsulu reg. guberniu cá suprema auctoritate politica a tieriei, cá: luandu in parenteasca consideratiune impregiura-rile poporului tierenescu din comitatu, anume a co-munitatiloru subscrise, departarea lorú de totu felialu de scóle bine intocmite, apretiuindu zelulu si stimu-lulu celu sanetosu alu poporului acestuia, cu prevederea lui cea intielépta si prea laudavera, precumu promti-tudinea lui la jertfele atatu de insemnate in intere-sulu culturai si a civilizatiunei, apoi cumpanendu si aceea, ca ori ce intardiére in asta privintia, seau ori ce pedeca, ar fi o crima asupra societatei insusi si saru isbandi ea insasi pre sine cumplitu, si in curendu se se indure preagratiosu invoierea fundamentale sub . . . acluse cu dechiaratiunile seau plenipotentiale alaturate, cá parte intregitorie a ei intru tóte a o incuviintia, intreprinderea acésta respective asociatiunea funda-toriloru a o privi cá susustatore in intielesulu in-voiei sub . . . si a intinde mana de ajutoriu intru tóte, cá tóte cate sunt in aceiasi invoiere decise, si nor-mate se se puna fara intardiére in lucrare, se se prefaca in realitate.

Éra pre inclitulú oficiolatu alu comitatului 'lu ro-gamu umilitu, cá se binevoiéscá a inainta cererea presenta a nóstra escelsului gubernu si a sprigini si din partea s'a dupa cumu credemu, ca si merita.

Plécatii

N. N.
directoru.

N. N.
membru.

Resolutiunea r. guberniala.

Copia. Nr. 12717/1862.

In numele C. R. si apost. Inaltimi regesci, mare-lui Principe alu Ardealului si Comite alu secuiloru Domnului nostru preagratiu.

Inclutului oficiolatu alu nobilului comitatu Doboca.

Dupace in contra redicarei de scóle centrale, ce au de scopu ale infintia cele 42 de comune romane tienutórie de comitatulu acestu nobilitaru, nu se afla la midiolocu neci o pedeca, ci si scopulu insusi se recunósce de salutariu, repicarea scóleloru proiectate se primesce aici in cunoscintia si se aprobéza.

Ceea ce la aratarea oficiulatului comitatensu din 30. Maiu Nr. 1296 a. c., pe lenga retransmiterea acteloru asternutu, se rescrie cu acea observatiune, ca guberniulu regiu postesce, cá din obligatiunile platite din partea respectiveloru comune, date afara dupa imprumutulu de statu, oferite spre scopulu acesta, precumu si din folosulu asia numitului carcimaritu (de 3 luni) (Kurta Korcsmalás) ce curge cu dreptu pe partea liberatiloru urbarialisti si s'a menitu spre scopulu mai de susu, se se intieléga numai partea, cata compete dupa proportiune locuitoriloru de rasa romana din cele 42 comune, ce au facutu ofertulu.

Din sedinti'a r. guberniu transilvanu tienutu in Clusiu in 13 Iuniu 1862,

Crenneville m. p.

Pál Sándor m. p.

In fidarea acestei copie. Oficiolatu nob. com. Doboca.

Gherla, 3. Iuliu 1862.

Telegdy Miklos m. p.
notariu primariu comit

Acestea tóte acte le publicamu cu tóta intetirea, cá se véda si se faca si altii asemenea séu si mai bine déca potu; numai se scapamu odata cu puteri unite din ferecaturele pedecelor, ce ni se punu in cale, cá dóra vomu remané fora institute de crescere. Numai nesciinti'a unui poporu póte ajuta pe sireti la predomnire; si cei ce nu favoréza séu sunt indiferinti intru redicarea si organisarea scóleloru, nu sunt amici culturei poporului romanu, neci iubescu viitoriulu acestuia mai fericitu. —

R.

Másolat. Sz. 12717/1862

Ő császári 's apostoli királyi Felsége, Erdély nagy Fejedelme, és Székelyek Ispánja leg kegyelmesebb urunk nevében.

Nemes Doboka Megye tekintetes Tisztségének!

Miután az ezen n's megyében kebelezett pannel-csehi és egregyi járáshoz tartozó 42. helység román ajku lakosai által czélba vett központi népnevelési iskola felállítása ellen semmi akadály fenn nem forog, sőt maga a czél üdvösnek esmérteik el, a tervezet oskolának felállítása itten tudomásul vétetik és helyben hagyatik. —

Mi is ezen megye tisztségének idei Május 30-rol 1296 számu jelentésére a' felküldött irományok vissza zárása mellett oly megjegyzéssel iratik meg, hogy e kir. fő kormányzék az illető kozségek részéről fizetett állam kölcsönök után ki adott, 's ezen czélra fel ajánlott állam kötelezvényeknek, valamint az ugy nevezett kurta korcsmalásbol a felszabadult urbéreseket illetőleg bejövő 's fennebbi czélva felajánlott haszonnak az ajánlato tevő 42. helység román ajku lakosait aránylagosan illető részét kívánja érteni. —

Az Erd. Nagyfejedelemségbeli kir. fő kormányzéknek Kolosvárt 1862 évi Junius 13-án tartott üléséből.

Crenneville m. p.

Pál Sandor m. p.

Ezen masolat hitelességeül. Nemes Doboka Megye Tisztsége.

Szamos-Uyvárt Julius hó 3-án 1862.

Telegdy Miklos,
Megyei fő-jegyző.

Nr. 1667/1862.

Comunei confesionale romane Hida (Hidalmás).

Acésta inalta gratiosa si pentru toti imbucuratoria aprobare se comunica spre placuta scire si acomodare.

Dela oficiolatu comitatului Doboca.

Gherla in 4. Iuliu 1862.

Bohatielu,
jude prim.